

Ніколаєнко А.К.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державний університет «Житомирська політехніка»

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ТА УПРАВЛІНСЬКЕ ЯВИЩА

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління проблема корупції набуває особливої актуальності, оскільки виступає одним із ключових чинників, що стримують ефективний розвиток держави, знижують рівень довіри громадян до інститутів влади та ускладнюють реалізацію публічної політики. Водночас складність і багатовимірність цього явища зумовлюють відсутність єдиного універсального підходу до його визначення, що потребує ґрунтовного наукового осмислення.

Дослідження сутності корупції та підходів до її визначення є важливим етапом наукового аналізу, оскільки саме від чіткості та обґрунтованості базових дефініцій залежить коректність подальших досліджень у сфері запобігання та протидії корупції. З огляду на це, дослідження сутності корупції потребує комплексного підходу, що передбачає аналіз лексикографічних джерел, нормативно-правових актів, міжнародних документів, а також наукових концепцій.

Сучасні трансформаційні процеси в Україні, зокрема євроінтеграційні зміни та реформування системи державного управління, зумовлюють необхідність уточнення понятійного апарату та переосмислення сутності корупції з позицій сучасних наукових підходів.

Існуючі підходи до визначення сутності корупції свідчать про відсутність єдиного універсального її трактування, що зумовлено складністю, багатовимірністю та міждисциплінарним характером цього явища.

У межах правового підходу корупція розглядається як сукупність правопорушень, пов'язаних із зловживанням владними повноваженнями та отриманням неправомірної вигоди. Водночас економічний підхід акцентує увагу

на корупції як формі раціональної поведінки, спрямованої на максимізацію вигоди в умовах інституційних обмежень.

Соціологічний підхід дозволяє трактувати корупцію як форму девіантної поведінки, що виникає у системі суспільних відносин та відображає деформацію соціальних норм і цінностей. Політичний підхід розкриває її як інструмент впливу на процеси прийняття рішень і розподіл владних ресурсів, що призводить до трансформації політичних інститутів.

У межах інституційного підходу корупція розглядається як наслідок недосконалості формальних і неформальних інститутів, тоді як управлінський підхід інтерпретує її як системну дисфункцію публічного управління, що проявляється у викривленні управлінських процесів, зниженні ефективності державної політики та порушенні принципів прозорості й підзвітності.

Окремі сучасні концепції (теорія principal-agent, теорія колективної дії, теорія раціонального вибору) доповнюють зазначені підходи, розкриваючи корупцію як результат конфлікту інтересів, асиметрії інформації та низького рівня суспільної довіри.

На основі узагальнення наукових підходів до розуміння сутності корупції доцільно сформулювати власне визначення цього поняття, яке б відображало її комплексний, міждисциплінарний та управлінський характер. Ураховуючи правові, економічні, соціальні, політичні та інституційні аспекти досліджуваного явища, *корупцію* доцільно визначити як комплексне соціально-правове та управлінське явище, що виникає у системі публічного управління внаслідок взаємодії інституційних, економічних і соціальних чинників та проявляється у використанні владних повноважень чи пов'язаних з ними можливостей у приватних інтересах, що призводить до викривлення управлінських процесів, зниження ефективності державної політики, порушення принципів доброчесності, прозорості та підзвітності публічної влади.

З метою узагальнення теоретичних підходів та виокремлених ознак корупції доцільно запропонувати концептуальну модель її сутності як соціально-управлінського явища (рис. 1).

Рис. 1. Модель сутності корупції як соціально-правового та управлінського явища

Джерело: розроблено автором

Запропонована модель на рис. 1 має ієрархічну структуру та відображає корупцію як складне багатовимірне явище, що формується у системі публічного управління. У центрі моделі розміщено корупцію як інтегроване поняття, зміст якого розкривається через авторське визначення, відповідно до якого корупція є комплексним соціально-правовим та управлінським явищем, що виникає внаслідок взаємодії інституційних, економічних і соціальних чинників та проявляється у використанні владних повноважень чи пов'язаних з ними можливостей у приватних інтересах.

Внутрішній рівень моделі представлений системою ключових ознак корупції, які відображають її сутнісні характеристики. До них віднесено: використання владних повноважень або пов'язаних із ними можливостей, спрямованість на задоволення приватного інтересу, наявність неправомірної вигоди, протиправний або соціально неприйнятний характер поведінки, системність та інституційну зумовленість, латентність корупційних проявів, а також її негативний вплив на ефективність публічного управління. Сукупність зазначених ознак дозволяє розглядати корупцію як не лише правове, але й соціально-управлінське явище, інтегроване у процеси функціонування державної влади.

Зовнішній рівень моделі формують фактори, що зумовлюють виникнення та поширення корупції. Зокрема, економічні фактори пов'язані з низьким рівнем доходів, економічною нерівністю та існуванням тіньової економіки; соціальні, з рівнем правової культури, толерантністю до корупції та соціальною нерівністю; політичні, з нестабільністю політичної системи, концентрацією влади та впливом політичних інтересів; інституційні, з недосконалістю законодавства, слабкістю контролю та неефективністю інститутів; управлінські, з непрозорістю процедур, бюрократизацією та конфліктом інтересів.

Взаємозв'язок між рівнями моделі відображає причинно-наслідкову залежність, відповідно до якої сукупність зовнішніх факторів формує середовище для виникнення корупції, яка, у свою чергу, проявляється через систему ознак у межах публічного управління. Такий підхід дозволяє

інтегрувати результати правового, економічного, соціологічного, політичного, інституційного та управлінського аналізу в єдину концептуальну конструкцію.

Корупція є складним, багатовимірним та міждисциплінарним явищем, яке не має єдиного універсального визначення. Аналіз словникових, нормативно-правових та міжнародних джерел засвідчив еволюцію розуміння корупції від морально-етичної категорії до комплексного соціально-правового явища, водночас їх обмеженість полягає у переважно функціональному підході до її визначення.

Узагальнення наукових підходів дозволило встановити, що корупція розглядається як правове, економічне, соціальне, політичне, інституційне та управлінське явище, що формується під впливом сукупності факторів та проявляється у різних сферах суспільного життя.

На основі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення *корупції*, відповідно до якого її доцільно розглядати як комплексне соціально-правове та управлінське явище, що виникає у системі публічного управління внаслідок взаємодії інституційних, економічних і соціальних чинників та проявляється у використанні владних повноважень чи пов'язаних з ними можливостей у приватних інтересах, що призводить до викривлення управлінських процесів, зниження ефективності державної політики та порушення принципів доброчесності, прозорості й підзвітності.

Виокремлення ключових ознак корупції та розробка авторської моделі її сутності дозволили сформулювати цілісне уявлення про дане явище як системний феномен у сфері публічного управління та створили теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження механізмів її запобігання та протидії.